

MAARTJE LUCCIONI

TOEN EN NU

NIJGH & VAN DITMAR
AMSTERDAM

Denkend aan mijn ouders...

Bobby

Onze overburen hadden een oude witte foxterriër, Bobby geheten. Rennen en springen deed hij niet meer, blaffen nog wel. Op gezette tijden hoorde je hem. Het klonk plichtmatig, niet echt geïnteresseerd of happig. Iedere dag stak hij zonder rechts of links te kijken de straat over teneinde ook in onze tuin zijn behoefte te doen. Daarna liep hij weer terug met ietwat gebogen hoofd, wat stijfjes maar nog tamelijk vlug. Tot hij onder de tram kwam. Hij zal doof zijn geweest, vrijwel blind. Zijn pad kruiste de tramrails en hij liep eenvoudigweg door, recht op het huis aan en regelrecht onder de tram. Onze overbuurman, oud-kolonel in het KNIL, is een jutezak en een schop gaan halen. Het lijf was door de wielen in tweeën gesneden. De ribbenkast gaapte open. De darmen lagen bezijden de rails. Ik zag weinig bloed. De kolonel schepte en schoffelde de resten in de jutezak, en ik zag dat de tranen hem over de wangen liepen.

Ik was een jaar of vijf, de oorlog was nog maar net begonnen.

Risiko

Een man kwam langs, 's avonds na donker. Een Fransman, ontsnapt uit krijgsgevangenschap in Duitsland. Hij had kapotte voeten. Mijn vader nam hem mee naar het bijgebouw achter in de tuin, waar hij zijn praktijkruimte had. Terwijl hij met de man praatte en zijn voeten verzorgde, merkte hij diens knapzak op, duidelijk een legerartikel. Er stond zelfs iets in het Frans op gestencild. Hij schrok en waarschuwde de man: de tas zou hem kunnen verraden. 'Pff,' zei die luchtig, '*ça ne risque rien.*' Later zou ik diezelfde uitdrukking terugvinden in een verhaal over een Engelse officier die gedropt was in bezet Frankrijk. Bevreemd vraagt hij aan de maquisards of die rookpluimen boven hun kampement de Duitsers niet op hun spoor zullen brengen. '*Oh, ça ne risque rien!*' zeggen de maquisards.

De ontsnapte krijgsgevangene heeft na verloop van tijd een ansicht gestuurd uit Parijs: hij had het gehaald.

Marseillaise

Nijmegen was bevrijd, maar lag die hele laatste oorlogswinter vlak achter de frontlijn. Overal troepen. Mijn vader bracht een Frans-Canadees mee naar huis, een bleke man met gitzwart haar, dicht en laag ingeplant, en een snorretje. Bij de petroleumlamp zaten mijn ouders en hij rond de huiskamertafel. Ze praatten zonder

stemverheffing. Mijn vader had de laatste fles uit de kelder gehaald, die fles die je eindeloos bewaart voor een bijzondere gelegenheid. Nu dan. Het einde van de oorlog kwam in zicht: je mocht hopen ooit weer gewoon wijn te kunnen kopen. Ze waren bevrijd. En hier was een soldaat met wie ze Frans konden spreken, dat ze beiden zo goed hadden geleerd. Na een tijdje haalde de Canadees een mondharmonica tevoorschijn en speelde daarop de Marseillaise, anders toch een pittige wijs, alert, strijdlustig, maar wat hij speelde klonk veraf, bitterzoet, zelfs treurig. *La diane chantait dans les cours des casernes*, kwam ik later tegen bij Baudelaire, *le vent du matin soufflait sur les lanternes*, en toen dacht ik terug aan die melancholieke Marseillaise, als flarden in de wind.

Nix

We kregen inkwartiering: twee Engelse officieren, een kapitein en een sergeant-majoor. Ze sliepen boven en dat kon ook best, want zelf sliepen wij nog met ons vieren in de kelder. Ze hadden een kok en twee oppassers om voor hen te zorgen. Waar die kampeerden weet ik niet. Iedere dag gingen de officieren naar een huis aan de overkant van de straat, waar ze deden wat ze deden. Het was net of ze naar kantoor gingen. Ze maakten deel uit van de British Intelligence Service. Tegen de tijd dat ze terugkwamen, hing Charley (de kok) uit het

keukenraam. Zag hij ze de straat oversteken, dan riep hij: *'Tea is the order.'* Mijn moeder had al jarenlang geen thee meer geproefd. Tom, een van de oppassers, gaf haar een beetje, dat wil zeggen het kant-en-klaarmengsel dat de Engelse troepen kregen: verpulverde theeblaadjes met melkpoeder, misschien ook suiker. Je deed het in een mok, heet water erbij: klaar is Kees, *instant tea*. Mijn moeder nam een slokje: eindelijk weer thee! Maar het was niet de geurige, opwekkende drank waar ze zo'n goede herinnering aan bewaarde. Ze moet teleurgesteld hebben gekeken. Tom, die niet meer naar het front hoefde omdat hij shellshock had, en permanent afgemat leek, observeerde haar reactie. Die verbaasde hem niet. Langzaam knikte hij een paar maal. Toen zei hij, in z'n internationale soldatentaaltje: *'It's nix. Madam, it's nix.'* Ik zie ze nog staan, in de gang bij de keuken, mijn moeder en de Engelse soldaat, kleiner dan zij, een bleke, zorgelijke cockney. Ze kijken elkaar aan en ze zijn het eens: NIX.

Riten

September 1944. In de kelder hadden mijn ouders matrassen op de vloer gelegd. We sliepen aangekleed. Ik lag naast de aardappelvoorraad, opgehoopt achter een schot onder de keldertrap. De aardappels roken naar aarde, een beetje muf. Ze waren verkregen door ruilhandel: een dienstmeisje ging trouwen en er was

niets te krijgen, maar ze was een boerendochter en mijn moeder had een volle servieskast. Ze ruilden: een servies tegen een mud aardappelen.

In een hoek van de kelder stond een hoog vat van bruin aardewerk. Eerder was het vol ingemaakte snijbollen, nu deed het dienst als wc. ‘En stinken!’ riep mijn vader naderhand. Daar herinner ik me niets van.

’s Nachts hoorde je de kanonnen. We pikten algauw het soldatenslang op: het was *outgoing mail* of *incoming mail*. De granaten gierden veelstemmig door de lucht. Als je ze hoort, slaan ze ergens anders in, zei men, maar een voltreffer hoor je niet aankomen. Machteloos lag je daar. Ik begaf mij in bezweringsriten en formules. Van een gravure in mijn moeders oude kinderbijbel tekende ik Daniël in de leeuwenkuil na. Waarom Daniël? Ik herinner mij niet of ik bewust een parallel trok tussen zijn situatie en de mijne, maar die was er wel, weerloos te midden van onafwendbaar gevaar. Toch blijft hij ongedeerd, wat ik toeschreef aan een mengsel van magie en persoonlijke geestkracht. Ook maakte ik kruisen van de zilverpapieren stroken die nu en dan uit de lucht kwamen dwarrelen, ik hield Daniël en de kruisen verborgen onder mijn matras, en haalde ze alleen af en toe tevoorschijn, als een soort veldaltaar. Dan reciteerde ik bij mezelf smeekbeden in korte simpele bewoordingen, maar alles moest drie keer herhaald worden, of zelfs drie keer drie keer.

Eindelijk verschoof de frontlijn. Geen *incoming mail* meer. Ik vergat mijn ritens. Maanden later, toen

we weer boven konden slapen en de kermisbedden in de kelder werden opgeruimd, vonden mijn ouders Daniël en de zilveren kruisen. Ik voelde mij betrappt en vreesde afkeuring, maar ze gaven geen commentaar. Nu ik ondertussen zelf kinderen heb, denk ik dat mijn vaders gesloten gezicht duidde op een triest besef: dat ik banger was geweest dan hij toen had vermoed; een zoveelste voorbeeld van oorlogsellende.

Typhoon rockets

Een luchtaanval. Het lawaai is verschrikkelijk. Mijn moeder ligt gekromd over mijn broertje heen, mijn vader beschermt mij. Het dikke houten luik, dat de timmerman op mijn vaders aanwijzingen voor het kleine kelderraam heeft aangebracht, kleppert hevig. De volgende dag komt mijn vader opgewonden thuis. Hij heeft een scherf: verwrongen ijzer met vlijmscherpe gekartelde randen, heel zwaar. ‘Die dingen van gisteren, dat waren raketbommen. Ze heten *typhoon rockets*.’ Een nieuwe woordcombinatie, een exotische benaming. Typhoon rockets!

Flying fortresses

Voorjaar 1945. Een stralende dag. Fris maar niet koud. Een vreemd geluid in de lucht: een soort langgerekte